

Statut Muzeum Karaimskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej

RAFAŁ WITKOWSKI

ORCID: 0000-0001-5994-3773

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Wydział Historii
Zakład Źródłoznawstwa i Nauk Pomocniczych Historii

Statute of the Museum of the Karaite Religious Association in the Republic of Poland

SUMMARY: The article presents the Statute of the Karaite Museum, which was approved by the Ministry of Religious Affairs and Public Education in 1938. This act was the legal basis for the functioning of the Karaite Museum in Trakai, which was organized thanks to the great commitment of Hachan Seraya Shapshal and the entire Karaite community in the last years before the outbreak of World War II.

KEYWORDS: Museum of the Karaim Community, Seraya Shapshal, Trakai

Podstawy prawne dla funkcjonowania muzeów w odrodzonej Polsce stanowiło rozporządzenie Prezydenta RP z 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami, uzupełnione 28 marca 1933 r., kiedy przyjęto ustawę o opiece nad muzeami. Ustawa ta powierzyła nadzór nad muzeami Ministrowi Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (МВРІОП). W ramach jego kompetencji znajdowało się, m.in., udzielanie zezwoleń na zakładanie muzeów

publicznych oraz zatwierdzanie ich statutów. Ogromna większość muzeów działała wówczas dzięki zaangażowaniu organizacji społecznych i władz samorządowych, choć największe i najznamienitsze z nich zorganizowane były ze wsparciem funduszy państwowych (np. Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie). Jednym z najważniejszych muzeów regionalnych, założonych w okresie dwudziestolecia międzywojennego, było Muzeum Śląskie w Katowicach, powstałe 23 stycznia 1929 r. na mocy decyzji Sejmu Śląskiego. Gromadziło zbiory archeologiczne, historyczne, etnograficzne i regionalne. Z czasem swoje własne muzea zaczęły organizować różne związki religijne. Dla przykładu, w 1929 r. Tatarzy powołali do życia swoje Tatarskie Muzeum Narodowe¹. W 1934 r. uruchomiony został dwuletni kurs muzealnictwa na uniwersytecie w Poznaniu. Założenie muzeum przez Karaimów traktować należy jako element znacznie szerszych modernizacyjnych przemian społecznych i kulturowych w społeczeństwie II Rzeczypospolitej w drugiej połowie lat 30-tych XX w.²

Powstanie muzeum, którego celem podstawowym było gromadzenie, ochrona, prezentowanie zbiorów i promocja kultury karaimskiego, powiązane było z przybyciem do Polski w 1928 r. hachana Seraja Szapszała. Miał on już doświadczenie w tworzeniu tego rodzaju instytucji kulturotwórczej podczas pobytu na Krymie. W 1929 r. Karaimi uzyskali wsparcie ze strony władz państwowych, by dokonać konserwacji i uchronić przywileje królewskie, odzyskane w ramach rewindykacji polskich dóbr kultury z Rosji sowieckiej. Stopniowo rozwijane zbiory historyczno-etnograficzne zarówno przez samego hachana Szapszała, jak i inne organizacje oraz instytucje religijne i społeczne, urosły do takiej liczby, aż zrodziła się potrzeba wskazania miejsca, gdzie należy lokalizować siedzibę planowanego muzeum karaim-

1 I. Fedorowicz, *W służbie ziemi ojczystej. Czesław Jankowski w życiu kulturalnym Wilna lat 1905–1929*, Kraków 2004, s. 170; por. U. Wróblewska, *Oświata Tatarów w Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 2012.

2 Por. M. Rogoyska, *Mecenat artystyczny w Polsce w latach 1918–1930*, Materiały do studiów i dyskusji, 1954, nr 3–4, s. 128–200; *Muzealnictwo historyczne*. Materiały z konferencji w Oświęcimiu w dniach 27–29 listopada 1973 roku), Warszawa: Min. Kultury i Sztuki. Generalny Konserwator Zabytków, 1974; *Muzealnictwo*. Praca zbiorowa, red. Stefan Komornicki, Tadeusz Dobrowolski, Kraków: Wydawnictwo Związku Muzeów w Polsce, 1947.

skiego³. Wybór był między Wilnem – stolicą województwa, a Trokami – historyczną stolicą osadnictwa karaimskiego. Ostateczny wybór padł na Troki, a 8 grudnia 1937 r. uflu hazan Szymon Firkowicz zainicjował powstanie Komitetu Budowy Muzeum Karaimskiego w Trokach. Kamień węgielny został położony 6 lipca 1938 r., a sam akt fundacyjny podpisał hachan Seraja Szapszała oraz Franciszek hr. Potocki (1877–1949), stojący na czele Departamentu Wyznań Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego⁴.

Budowa muzeum i adaptacja pomieszczeń zostały ukończone w sierpniu 1939 r. Niestety wybuch wojny uniemożliwił otwarcie samego muzeum⁵. Zbiory muzealne były chronione w różnych miejscach, a po 1941 r. niekiedy były wykorzystywane podczas wizyt przedstawicieli niemieckiej administracji, badających „rasową” przynależność Karaimów⁶. Po ponownym zajęciu Litwy przez wojska radzieckie nie doszło do otwarcia muzeum, a zbiory przechowywane głównie przez hachana Seraja Szapszała zostały przejęte przez władze Litwy radzieckiej. W 1951 r. *caraimica* trafiły do zbiorów Muzeum Etnograficznego (obecnie Litewskiego Muzeum Narodowego) w Wilnie, a dokumenty i książki do Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich. Po śmierci hachana Szapszała w 1961 r. zbiory, które nadal znajdowały się w jego domu, zostały przekazane do różnych instytucji, w tym do Trockiego Muzeum Historycznego, Litewskiego Muzeum Sztuki i do Ermitażu w Petersburgu. Pozostaje zachować nadzieję, że zainicjowana przed blisko stu laty idea założenia profesjonalnego muzeum karaimskiego w Trokach znajdzie w końcu szansę realizacji, a wtedy niezmiernie ważne dla tej nowej instytucji kulturowej będzie opracowanie jej statutu...

3 S. Firkowicz, *O Karaimskim Muzeum Historyczno-Etnograficznym na Krymie i w Polsce*, Myśl Karaimska, 1938, z. 12, s. 22–26; por. *Hadži Seraja Chanas Šapšalas pasišventes tautai ir mokslai*, Trakai: Trakų Istorijos Muziejus, 2011.

4 A. Sulimowicz, *Wmurowanie kamienia węgielnego pod budowę Muzeum Karaimskiego w Trokach*, Awazymyz, 2009, nr 9, s. 7.

5 U. Wróblewska, *Działalność kulturalno-oświatowa Karaimów w Drugiej Rzeczypospolitej*, Białystok: Trans Humana, 2015, s. 171–177; por. U. Wróblewska, *Karaimi wileńscy w okresie międzywojennym. Protokoły z posiedzeń organizacji karaimskich. Edycja źródeł*, Białystok: Trans Humana, 2015, s. 178.

6 Zapewne w pierwszych miesiącach okupacji niemieckiej przygotowany został niemiecki przekład statutu, prezentowany w niniejszym tekście.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka. Rankraščių skyrius, F 143–1098, k. 1r–2v

Statut Muzeum Karaimskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej.

1. Muzeum nosi nazwę: „Muzeum Karaimskie w Polsce”.
2. Siedzibą muzeum jest m. Nowe Troki.
3. Muzeum jest własnością Karaimskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej.
4. Zadaniem muzeum jest:
 - a) gromadzenie i przechowywanie zbiorów, mających tak bezpośredni, jak i pośredni związek z historią, kulturą i sztuką Karaimów, a w szczególności – przedmiotów związanych z ich kultem i życiem religijnym;
 - b) zaznajamianie społeczeństwa z kulturą i sztuką Karaimów.
5. Do zakresu działania muzeum należy:
 - a) należyte utrzymanie, inwentaryzacja, systematyczna klasyfikacja, konserwacja i rozmieszczenie zbiorów;
 - b) uzupełnianie zbiorów przez nowe nabytki uzyskane drogą zakupów, darowizn, zapisów oraz przez przyjmowanie depozytów;
 - c) prowadzenie biblioteki i archiwum, dotyczących zadań muzeum;
 - d) udostępnianie zbiorów dla publiczności, uczonych i artystów;
 - e) opracowywanie i wydawanie związanych ze zbiorami muzeum publikacji, jak katalogi, przewodniki, albumy, pocztówki, itp.;
 - f) utrzymywanie stosunków z pokrewnymi instytucjami krajowymi i zagranicznymi.
6. Muzeum podlega bezpośrednio hachanowi karaimskiemu w Rzeczypospolitej Polskiej.
7. Opiekę nad działalnością muzeum sprawuje kuratorium. W skład jego wchodzić prócz hachana jako przewodniczącego, uflu hazzan lub w razie jego braku, hazzan m. Nowe Troki, jako zastępca przewodniczącego, konserwator wojewódzki wileński, delegat Ministerstwa W. R.iO.P., burmistrz m. Nowe Troki, dwóch delegatów z karaimskich gmin wy-

- znaniowych: jeden z gminy wyznaniowej oraz jeden delegat Towarzystwa Miłośników Historii i Literatury Karaimskiej. W posiedzeniach kuratorium ma prawo brać udział kustosz muzeum jako referent spraw. Kuratorium zbiera się przynajmniej raz na rok celem wysłuchania sprawozdania z działalności muzeum za rok ubiegły i zatwierdzenia programu prac na rok następny. Do kompetencji kuratorium należy również ustalenie budżetu muzeum, regulaminów, instrukcji i projektów wydawniczych. Kuratorium na wniosek przewodniczącego przysługuje prawo nadania godności kuratora honorowego osobie dla muzeum szczególnie zasłużonej. Kurator honorowy bierze udział w posiedzeniach kuratorium z głosem jedynie doradczym.
8. Władzę bezpośrednią nad muzeum sprawuje hachan, który reprezentuje muzeum na wewnątrz, a w szczególności: mianuje i zwalnia kustosza muzeum w porozumieniu z Ministrem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, służbę zaś przyjmuje do pracy i zwalnia według swego uznania.
 9. Kustosz wykonywa pieczę nad muzeum. Do jego obowiązków należy przede wszystkim:
 - a) wykonywanie uchwał kuratorium (§ 7) i zaleceń sprawującego opiekę techniczno-fachową i naukową nad muzeum delegata Wydziału Sztuki Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (§ 11);
 - b) utrzymywanie zbiorów muzeum w należnym porządku;
 - c) nadzór nad budynkami muzeum;
 - d) prowadzenie kancelarii muzeum;
 - e) układanie rocznego preliminarza budżetowego oraz sporządzanie sprawozdań z dochodów i wydatków;
 - f) wydatkowanie sum w granicach budżetu;
 - g) stawianie wniosków w sprawach konserwacji gmachu, nowych zakupów, przyjmowanie zapisów, darowizn itp.
 - h) składanie sprawozdań z działalności muzeum hachanowi i kuratorium oraz przygotowanie sprawozdań, składanych przez hachana Ministrowi Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.
 10. Przepisy o zakresie czynności i obowiązków kustosza muzeum jak również przepisy, dotyczące wewnętrznych prac i czynności muzeum,

- udostępnienia jego zbiorów w celach naukowych i kulturalnych, będą określone szczegółowo w odpowiednich regulaminach.
11. Opiekę techniczno-fachową i naukową nad muzeum sprawuje delegat Wydziału Sztuki Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, wyznaczony na to stanowisko przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego po porozumieniu z hachanem. Spełnia on zadania, wypływające z przepisów prawnych o opiece nad muzeami publicznymi.
 12. Pomocnicza biblioteka naukowa muzeum jest udostępniona przede wszystkim dla pracowników naukowych oraz dla szerszej publiczności w ramach odpowiedniego regulaminu.
 13. Muzeum Karaimskie w Polsce jest uprawnione do należenia do Związku Muzeów w Polsce.
 14. Muzeum czerpie środki utrzymania z darów, zapisów, ofiar, subwencji Karaimskiego Związku Religijnego i zasiłków państwowych oraz opłat wstępu.
 15. Muzeum posiada pieczęć z napisem: „Muzeum Karaimskie w Polsce”.
 16. Statut niniejszy wchodzi w życie z chwilą zatwierdzenia go przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Na podstawie art.2 ustawy z dnia 28 marca 1933 r. o opiece nad muzeami publicznymi (Dz. U. R. P. Nr 32, poz.279) statut niniejszy zatwierdzam

Minister

Warszawa, dnia 30 czerwca 1938 r.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka. Rankraščių skyrius,
F 143–1097, k. 1r–1v

Statut

des Museums des Karaimer Religionsverbandes des in der Polnischen Republik

- § 1. Das Museum trägt die Benennung „Karaimer Museum in Polen“.
- § 2. Das Museum hat seinen Sitz in der St. Neu-Traken.
- § 3. Das Museum ist Eigentum des Karaimer Religionsverbandes in der Polnischen Republik.
- § 4. Das Museum hat die Aufgabe:
 - a) das Versammeln und Aufbewahren von Sammlungen, welche einen unmittelbare: oder mittelbaren Zusammenhang mit der Geschichte, Kultur und Kunst der Karaimer hat, und insbesondere – der Gegenstände verbunden mit ihrem Kultus und Religionsleben;
 - b) die Bekanntmachung der Gemeinschaft mit der Kultur und Kunst der Karaimer.
- § 5. Zum Bereich der Tätigkeit des Museums gehört:
 - a) die gehörende Erhaltung, Inventarisierung, systematische Klassifikation, Konservierung und Logierung der Sammlungen;
 - b) Anschaffung von Sammlungen durch neue Ankäufe, Schenkungen, Einschriften und mittels Annahme von Depositum;
 - c) die Führung der Bibliothek und Archivs, betreffend die Aufgaben des Museums;
 - d) Zugänglichmachung der Sammlungen für das Publikum, Gelehrte und Künstler;
 - e) Bearbeitung und Ausgabe der mit den Sammlungen des Museums verbundenen Publikationen, wie Kataloge, Führer, Albums, Postkarten u. dgl.;
 - f) Unterhaltung der Beziehungen mit verwandten Institutionen im In- und Auslande.

- § 6. Das Museum unterliegt unmittelbar dem Hachan der Karaimer in der Republik Polen.
- § 7. Die Obhut über der Tätigkeit des Museums erfüllt das Kuratorium. Zu seinem Bestandgehören, ausser dem Hachan, als Vorsitzenden, der Ullu-Hazzan und falls seines Mangels, der Hazzan der St. Neu-Traken, als Stellvertreter des Vorsitzenden, der Konservator der Wilnaer Wojwodtschaft, der Delegierte des Ministeriums de G. B. u. P. A., des Bürgermeisters der St. Neu-Traken, von zwei Delegierten der Karaimer Religionsgemeinden: einer aus der Religionsgemeinde in d. St. Neu-Traken, der andere aus einer anderen Karaimer-Gemeinde, und ein Delegierter der Gesellschaft der Liebhaber der Geschichte und Literatur der Karaimer. In den Sitzungen des Kuratoriums haben das Recht der Kustos des Museums als Referent der Sachen teilzunehmen. Das Kuratorium versammelt sich mindestens ein Mal jährlich, um den Bericht über die Tätigkeit des Museums im vergangenen Jahr anzuhören und das Programm für das nächste Jahr zu bestätigen. Zur Kompetenz des Kuratoriums gehört ebenfalls das Feststellen des Budgetts des Museums, Regulativs, Instruktionen und Ausgabe-Projekte. Dem Kuratorium gehört das Recht, auf Antrag des Vorsitzenden, den Titel des Ehrenkurators einer Person, welche für das Museums besondere Verdienste gehabt hat, anzuerkennen. Der Ehrenkurator nimmt Teil an den Sitzungen des Kuratoriums mit nur einer Beratungsstimme.
- § 8. Die unmittelbare Regierung über dem Museum wird von dem Hachan ausgeführt, welcher das Museum nach aussen repräsentiert und insbesondere: den Kustos des Museums im Einverständnis mit dem Ministerium der G. B. u. P. A. ernennt und entlässt, Dienstleute aber nimmt er an und entlässt seiner Anerkennung nach.
- § 9. Der Kustos hat die Obhut über dem Museum. Zu seinen Pflichten gehören in erster Reihe:
- a) Die Ausführung der Beschlüsse des Kuratoriums (§7) und der Empfehlungen – des die technisch-fachmännische und wissenschaftliche Aufsicht über dem Museum ausführenden Delegierten der Kunstabteilung des Ministeriums der Glaubensbekenntnissen und Publik-Aufklärung (§ 11);
 - b) das Erhalten der Sammlungen des Museums in gehöriger Ordnung;

- c) Aufsicht über den Gebäuden des Museums;
 - d) Kanzleiführung des Museums;
 - e) Zusammenstellung des jährlichen Budgett-Veranschlagtes und Verfertigung der Berichte über Einkommen und Ausgaben;
 - f) das Ausgeben der Summen in Rahmen des Budgetts;
 - g) das Stellen von Anträgen in Sachen der Konservation des Gebäudes, neuer Einkäufe, Annahme von Einschriften, Schenkungen usw. ;
 - h) Berichterstattung über die Tätigkeit des Museums dem Hachan und dem Kuratorium und die Vorbereitung der Berichte, welche vom Hachan dem Minister der Glaubensbekenntnisse und Publik Aufklärung.
- § 10. Vorschriften in Rahmen der Tätigkeiten und Pflichten des Kustos des Museums, wie auch Vorschriften, betreffend die inneren Arbeiten und Tätigkeit des Museums, Zugänglichmachung seiner Sammlungen in wissenschaftlichen Zwecken und Kulturzwecken, worden ausführlicher in Regulativen entsprechend bezeichnet.
- § 11. Die technisch-fachmännische und wissenschaftliche Aufsicht über dem Museum erfüllt der Delegierte der Kunstabteilung des Ministeriums der Glaubensbekenntnisse und Publik Aufklärung, eingesetzt auf diese Anstellung durch den Minister der Glaubensbekenntnisse und Publik Aufklärung, nach Einverständnis mit dem Hachan. Er erfüllt die Aufgaben, welche aus den rechtlichen Vorschriften über die Aufsicht über Publik Museum herausdringen.
- § 12. Die Hilfsbibliothek des Museums ist zugänglich in erster Reihe dem wissenschaftlichen Personal ohne Ausnahmen und für den weiten Publikum den entsprechenden Regulativen gemäss.
- § 13. Das Karaimer Museum in Polen ist berechtigt zum Verein der Museen in Polen anzugehören.
- § 14. Das Museum schöpfte Mittel zur Existenz aus Schenkungen, Einschriften, Opfer, Subventionen des Karaimer Religionsvereins und staatlichen Unterstzungen und Eintrittsgebühre.
- § 15. Das Museum besitzt einen Siegel mit Aufschrift: „Museum der Karaimer in Polen“.
- § 16. Das Statut tritt ins Leben mit dem Moment der Bestätigung durch den Minister der Glaubensbekenntnisse und Publik-Aufklärung.

Auf Grund des Art. 2 des Gesetzes vom 28. März 1933. J. über Aufsicht über den Publik Museums (Am. Bl. d. R. P. Nr. 32, Pos. 279) wird dieses Statut bestätigt.

Minister

/ — /

/W. Świętosławski/

Siegel: Ministerium

der Gl. Bek. u. Publ. Aufkl.

Warschau, den 30. Tag Juni 1938. J.

Bibliografia

- Fedorowicz Irena, *W służbie ziemi ojczystej. Czesław Jankowski w życiu kulturalnym Wilna lat 1905–1929*, Kraków: Collegium Columbianum, 2004.
- Firkowicz Szymon, *O Karaïmskim Muzeum Historyczno-Etnograficznym na Krymie i w Polsce*, „Myśl Karaïmska”, 1938, z. 12, s. 22–26.
- Hadži Seraja Chanas Šapšalas pasišventes tautai ir mokslai, Trakai: Trakų Istorijos Muziejus, 2011.
- Muzealnictwo historyczne. Materiały z konferencji w Oświęcimiu w dniach 27–29 listopada 1973 roku*, Warszawa: Min. Kultury i Sztuki. Generalny Konserwator Zabytków, 1974.
- Muzealnictwo*. Praca zbiorowa, red. Stefan Komornicki, Tadeusz Dobrowolski, Kraków: Wydawnictwo Związku Muzeów w Polsce, 1947.
- Rogoyska Maria, *Mecenat artystyczny w Polsce w latach 1918–1930*, Materiały do studiów i dyskusji, 1954, nr 3–4, s. 128–200.
- Sulimowicz Anna, *Wmurowanie kamienia węgielnego pod budowę Muzeum Karaïmskiego w Trokach*, „Awazymyz”, 2009, nr 9, s. 7, DOI: 10.33229/az.404.
- Wróblewska Urszula, *Działalność kulturalno-oświatowa Karaïmów w Drugiej Rzeczypospolitej*, Białystok: Trans Humana, 2015.
- Wróblewska Urszula, *Karaïmi wileńscy w okresie międzywojennym. Protokoły z posiedzeń organizacji karaïmskich. Edycja źródeł*, Białystok: Trans Humana, 2015.
- Wróblewska Urszula, *Oświata Tatarów w Drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa: Semper, 2012.